

православна. В історії України важко переоцінити роль релігії у збереженні етносу, хоча б у часи польського панування, коли зміна віри фактично означала і зміну етносу.

Культура і мова. Культура відображає не тільки національний спосіб побуту, життя, творчості, але й мислення, відношення до світу, це і національні символи, котрі втілюються в атрибутах нації (прапор, гімн, столиця, грошова одиниця, свята, меморіали, народні костюми тощо), породжуючи емоційні відгуки національної спільноти.

Спільна історична пам'ять і національна солідарність. Єдина історична пам'ять нації про події, перемоги, кривду, досягнення, про великих людей, про спільне горе і щастя має могутню єднальну силу, готову проявитися в складних, критичних моментах історії. Національна солідарність виростає з історичної пам'яті нації, фактор національної солідарності породжує передзаданість захисту «своїх», виключає критичність і запитання типу «Ми праві чи ні?»

Ґрунтуючись на вищезазначеному, можна стверджувати, що окреслені елементи культурної матриці української національної самосвідомості складають систему самоідентифікації, самозбереження і самозахисту нації в історії, зміст українського традиціоналізму. Постає питання: український традиціоналізм сьогодні – це ярмо минулого, незримі соціальні ланцюги чи спосіб десакралізації минулого і потенція політичного, економічного, соціального та культурного злету України?

Традиції відображають спосіб існування соціуму, колективний спосіб діяльності. Традиція вчить окремого індивіда і цілі покоління як слід думати та діяти, демонструє включеність людини в колективний досвід діяльності, який підпорядковує її певним схемам, нормам, ідеалам і, можливо, в якійсь мірі обмежує особистість, збіднює її внесок, «розчиняє» в усталеному, позбавляє яскравої долі та особистої слави. Але причетність до традиції забезпечує її прихильників ліками від екзистенційного страху, пом'якшує ризикованість дій. Пам'ятаємо, що історія не пишеться з чистого аркушу і минуле, в різних його іпостасях, визначає як сьогодні так і майбутнє. Політичні сили правого і лівого ґатунку, йдучи до влади, спекулюють на проблемі інтерпретації минулого, ігноруючи норми наукової об'єктивності і коректності. У політичних іграх сьогодні використовують і князів Київської Русі, і українських гетьманів, і вояків УПА, і, навіть, український гопак та вишиванки. Минуле не можна пояснювати логікою політич-

ної боротьби нашого часу, тим паче воно не повинно обслуговувати пристрасті цієї боротьби. Україна є регіоналізованою державою, на сході і заході має місце нетотожна оцінка минулого. Це факт, якого не треба боятися, його треба усвідомити, щоб ефективно рухатися далі, а не затримуватися назавжди в минулому, переконуючи сучасників-опонентів у їхній неправоті, претендуючи лише на власне «правильне» розуміння і використання минулого і соціальної спадщини. На якийсь час минуло з повагою треба залишити у спокої, не маніпулювати ним, можливо, доки не налагодиться життя в державі і не згаснуть політичні баталії. Я не закликаю нехтувати традиціями, ні, ми маємо багате минуле і нація повинна зберігати свої традиції, шанувати їх, але не зупинятися на них, перетворюючи їх захист у самоціль, адже між захистом і застоєм хитка межа, треба йти вперед, не замикаючись у рамках лише своєї традиційної культури. Це не є зрадою національних інтересів або загрозою знищення національної ідентичності, це є відкритість світу і змінам. Наш національний характер і багата минувшина є надійним щепленням від втрати національної окремішності і можливості розчинитися у космополітичному глобалізованому світі. Майбутнє України, сучасна державна стратегія, потребує науково-технічних, економічних, освітніх, ідеологічних та інших нововведень, саме вони можуть забезпечити соціальний поступ суспільства і мають бути предметом сучасних наукових і громадсько-політичних дискусій. Суспільний діалог варто перевести з площини політичної і культурологічної в економічну. Минуле треба поважати, берегти і цінувати, але жити ним не можна, треба дати спокій минулому, залишивши його в минулому, як культурологічний факт, а не сенсоутворюючу основу сьогодення.

1. Бухаркин П. Е. Свобода и традиционализм / П. Е. Бухаркин // Звезда. – 2009. – № 11. 2. Гадамер Х.-Г. Философия и герменевтика // Актуальность прекрасного / Х.-Г. Гадамер. – М., 1991. 3. Гегель Г. Энциклопедия философских наук: В 3-х тт. / Г. Гегель. – М., 1977. – Т. 3. 4. Макаров А. И. Традиция против истории в философии современного европейского традиционализма / А. И. Макаров // Диалог со временем. Альманах интеллектуальной истории. – М., 2001. – Вып. 6. 5. Маркс К. Восемнадцатое Брюмера Луи Бонапарта / Карл Маркс // Маркс К., Энгельс Ф. – Собр. соч.: в 50 т. – Вид. 2-ге. – М., 1957. – Т. 8. – С. 115–217. 6. Попович М. Національна культура і культура нації / Мирослав Попович. – К., 1994. 7. Смит Е. Національна ідентичність / Ентоні Д. Сміт; [пер. з англ. П. Тарашук]. – К.: Основи, 1994. – 223 с. 8. Традиционализм // История философии. Энциклопедия. – Минск, 2002. 9. Українська культура: лекції / [упоряд. С. Ульяновська]. – за ред. Д. Антоновича. – К.: Либідь, 1993. – 558 с. – (Бібліотека «Пам'ятки історичної думки України»).

Тетяна Бойко

Страх формування національної ідентичності

Криза єдності українського суспільства виявляє проблему формування національної ідентичності. Відчуття меншовартості, соціальна апатія та втрата традиційних ціннісних орієнтирів породжують страх відтворення власної національної сутності, що було проаналізовано у статті.

The crisis of unity of the Ukrainian society and the caused by it problem of forming of national identity are analysed in the article. It is shown, that the sense of less-significance, social apathy and lost of traditional values cause the fear of recreation of on national essence.

Проблема ідентичності в українському суспільстві відображає соціальну, економічну, політичну та культурну кризу його єдності. Внаслідок активних політичних процесів, нестабільності, протиставлення культурних, мовних та етнічних груп відбувається дезорієнтація людини у виборі цінностей, моральних засад, ідей. Вироблення особистої позиції щодо перспектив та шляхів розвитку своєї країни, питань стратегічного значення та національного

майбутнього залежить від ступеня сформованості переконань та подолання численних стереотипів та страхів.

Варто звернути увагу, що усвідомлення особою приналежності до певної нації вказує на визначення деяких пріоритетів у її ціннісних орієнтаціях та лояльності, які пов'язані з національною ідентичністю. Безумовно, важливими стають історична пам'ять про походження, символи. Як наслідок, апеляція в соціальних рухах до національних

чинників означає чутливу позицію щодо питань порушення мови, культурних цінностей, зневажання гідності.

Насамперед, при формуванні національної ідентичності сучасності можна відмітити страх нереалізованості, аморфності, відчуття самотності особи. Згодом він виявляється в розумінні духовної порожнечі після розриву із традиційними зв'язками, притаманними для них моральними настановами та цінностями. В окремих осіб такий страх виявляється в усвідомленні втрати самості окремої спільноти. Дана проблема активно досліджується представниками комунікативної філософії. Одним із найважчих завдань нашої епохи, на думку К. Ясперса, є перевиховати «людину маси», зробити її спроможною брати участь у духовному житті спільноти, довести її до змістовної комунікації. Як наслідок, долається самотність, адже людина виступає певним моментом у розвитку цілого [1, с. 7–11].

Необхідною основою формування національної ідентичності в суспільстві, особливо молодого покоління, є розвиток національної культури. Вона формує цілісну картину світу, забезпечує духовний ріст людини супроти байдужості, агресивності та нігілізму. Прогалини в національному вихованні не сприяють відповідному самовизначенню, а активні вияви своєї належності до національної групи інших часто викликають осуд. Формується таке відношення переважно через відчуття страху перед будь-якою конфліктною ситуацією – чи то на міжетнічному, чи національному рівні.

Чималі проблеми у відродженні української ідентичності породило залежне тоталітарне минуле. Почуття меншовартості, другорядності викликає страх відвертого визнання особою захисту власної національної ідентичності та її символів, що не зважатиме на осуд, не очікуватиме обов'язкового схвалення. Вияви даної належності стають ознакою національної гордості, відстоювання інтересів самобутньої нації, дають упевненість людині в змістовності власного життя. Іншою, надто поширеною тенденцією, як зазначає В. Васютинський, стає невизнання особою своєї українськості, відречення від неї, страх втрати не ідентичності як такої, а свого захисного увявлення про неї як про ідентичність неукраїнську [2]. Такий страх швидше інерційний, пов'язаний із колишнім привілейованим статусом усього російського, причетність до якого сприяла особистісному самоутвердженню. На ньому виросло кілька поколінь, та й надалі він активно пропагується ЗМІ. Тоталітарний спадок породжує також ностальгію за «сильним» правлінням, забуваючи про його ознаки: закрите суспільство, конформізм, критику особистих позицій, стандартність мислення, чого й, справді, варто остерігатися.

Нестабільність у формуванні національних пріоритетів суспільства, окресленої державної ідеології породжує страх невизначеності, відсутності культурного, політичного національного осередку спільноти, стержня, національної солідарності, що неминуче переконує в приналежності особи до спільноти, не примушує сумніватися в ідентичності. Внаслідок цього очевидним стає розчарування в незалежності, захоплення сильними націями,

відсторонення від будь-яких національних заходів у частині населення. Не підкріплена власною участю та відчуттям відповідальності особа асоціює національну ідентичність лише з мережею традиційних зв'язків (сім'я, родина, звичаї). Вивести з такої апатії допомагає, насамперед, страх, що формує спільноту, примушує об'єднатися супроти зовнішніх (як у випадку з Тузлою) чи внутрішніх небезпек, та розбудова громадянського суспільства.

Демократична держава, виходячи з потреби найширшого забезпечення прав і свобод людини, зорієнтована на включення її у функціонування політичної одиниці через громадянство, а не через національну ідентичність. Даний підхід непокоїть певні кола щодо розмивання впливу автентичної націотворчої спільноти на політику держави та відродження локально-регіональних ідентичностей. Національне в даному випадку може стати чинником інтеграції, хоча й змушене буде шукати шляхи комунікації зі зміцнілими етнічними ідентичностями.

У вирішенні даного питання цілком обґрунтованим визнається підхід комунітаристів (зокрема Ю. Габермаса, Ч. Тайлора, Макінтайра та інших) При цьому, єдність та процес самоорганізації вільного суспільства, як і національного утворення, розглядається науковцями через зв'язок особи із співучасниками, що ґрунтується на почутті спільної долі, де сам процес добровільної участі є цінністю. Окремі індивіди, групи, які вони творять, визнаються творцями національної держави, що здатні виявляти та відстоювати автентичні риси. Така ідентифікація себе з іншими в окремій загальній справі, політичній реальності, коли діяльність є спільною, проте основа залишається індивідуальною, визначається поняттям «патріотизм» [2, с. 553].

Значно розширилися межі міжнаціонального досвіду, полікультурних взаємопроникнень, особливо в соціальній сфері. Вони дають можливість оцінити прийнятні, бажані для особи способи життя, цінності (наприклад, демократичні, правові), але не завжди дають змогу зробити їх підставою для ідентифікації. Особа, яка має зразок світового досвіду в здійсненні свобод, прав, відстоюванні власних інтересів наштовхується на міцно вкорінену систему зневаги до них у власній державі. Співвіднесення себе з (новими, ефективними) соціальними моделями, які існують поза межами свого середовища не стає запорукою зміни соціальної дійсності, демократичної соціалізації індивідів, формування громадянської ідентичності. Звідси й значні міграції в пошуку більш упорядкованого, захищеного, хоча й не свого середовища.

Національна ідентичність є важливим компонентом особистої ідентичності в її спробі освоїти світ та пізнати себе. Вона засвоюється із традиційних, ранніх вражень про світ, однак вимагає усвідомленого сприйняття, яке супроводжується численними сумнівами та страхами.

1. Ситніченко Л. А. Комунікативно-діалогічна концепція ідентичності в контексті сучасних філософських дискусій // Мультиверсум. – 2005. – № 48. – С. 3–12. 2. Васютинський В. Сім страхів сучасної України // www.ji.lviv.ua/n37texts/vasutynsk.htm. 3. Тейлор Ч. Непорозуміння: дебати між лібералами і комунітаристами // Сучасна політична філософія: Антологія / Упор. Я. Кіш. – К.: Основи, 1998. – С. 553–559.